

Rexurdimento: Eduardo Pondal e Manuel Curros Enríquez, outros autores poéticos do Rexurdimento. A prosa e o teatro do Rexurdimento.

ÍNDICE DE CONTIDOS

1. Eduardo Pondal

- 1.1. A súa vida.
- 1.2. A súa obra poética
- 1.3. Os fundamentos da poesía de Pondal
  - 1.3.1. A poesía cívica
  - 1.3.2. A poesía lírica
- 1.4. A lingua
- 1.5. A métrica
- 1.6. Estilo

2. Manuel Curros Enríquez

- 2.1. A súa vida
- 2.2. A súa obra
  - 2.2.1. Aires da miña terra
  - 2.2.2. O divino sainete
- 2.3. Lingua
- 2.4. Estilo
- 2.5. Métrica

3. Outros autores poéticos do Rexurdimento

4. A prosa e o teatro do Rexurdimento

- 4.1. A prosa
- 4.2. O teatro

1. Eduardo Pondal

1.1. A súa vida

A casa de Pondal á beira do río Anllóns

Naceu en Ponteceso, Coruña, o 8 de Febreiro de 1835, de ascendencia fidalga. Fillo menor de sete irmáns, queda orfo de nai cando contaba un ano. Responsabilizándose da primeira instrución e crianza do neno as súas 5 irmás; a situación económica da familia, con casa grande ao pé do río Anllóns, é algo máis ca folgada. Eduardo vivirá unha infancia feliz e sen problemas, moi en contacto co ámbito rural galego. Sobre 1848 chega a Santiago con mentes de cursar bacharelato, mais terá de retornar a Ponteceso por motivos de saúde e proseguir por libre os seus estudos medios. En Compostela cursará medicina, carreira que conclúe en 1860. Formado á calor do pensamento liberal, participou con protagonismo cabo de Aurelio Aguirre no banquete de Conxo en 1856, un conviviu de irmandade entre obreiros e estudantes unidos polas mesmas

arelas progresistas. No “Brindis” que escribiu para a ocasión, de doutrinarismo igualitario, o centro xa é o pobo.

Tras exercer como médico pouco máis de 3 anos renuncia á profesión e dáse por enteiro á poesía e ao estudo das dúas fontes clásicas que lle dan os fundamentos: o mito celta e a cultura grega. Así consegue unha formación literaria e histórica rigorosa (Homero, Dante, Camoens, Torquato Tasso etc., estaban entre as súas lecturas). Este cosmopolitismo intelectual contrasta coa súa presenza en Bergantiños de onde só saíu para breves estadias en Madrid, Coruña ou Santiago. A tertulia coruñesa “A cova céltica”, da que as figuras máis visibles son Pondal e Murguía, ten unha importancia decisiva na formación ideolóxica e estética do Bergantiñán. Alí eran dogma de fe os presupostos dunha Galicia marcada na súa idiosincrasia por compoñentes celtas, feito que a individualizaba fronte ao elemento cultural latino dos veciños. Alí consolidou Pondal a posición poética que mellor o define: A estética celtista de expresión simbólica; de aí que Pondal, concienciado do glorioso pasado de Galicia e da súa singularidade cultural, abandona progresivamente o bilingüismo para instalarse no galego. Pondal conseguiu xa en vida un apreciable éxito como poeta, algúns dos seus poemas foron traducidos ao Inglés e ao Sueco. Morre na Coruña en 1917, sendo enterrado no cemiterio de San Amaro preto do seu admirado Curros.

1.2. A súa obra poética

“Rumores de los pinos” (1877) colección de 21 poemas escritos en galego e castelán.

“Queixumes dos pinos”(1886), totalmente en galego e que supera a anterior en composicións e calidade artística; a segunda edición realizada pola academia galega (1935) engade 38 poemas.

“A campana de Anllóns” (1895), notable ampliación do poema xa escolmado en 1862.

“Os Eoas”, extenso poema que se conserva inédito na Academia Galega, só se publicaron algúns retallos.

Parece ser que Pondal pasou traballando toda a súa vida nesta obra que non chegou a publicar, é a mostra máis clara da constante revisión á que sometía a súa obra. Pondal explícanos o título como procedendo da palabra grega Eos (fillos do Sol ou da Aurora). O termo,

efectivamente, pode ser un helenismo chegado a Pondal a través da obra de Torquato Tasso e onde se emprega a palabra “eoi” para designar aos orientais. Pode contactar tamén co poema de Camões, “Os Lusíadas”, de feito foi quen máis influíu en Pondal. O propósito de contar o descubrimento de América (tema propio da épica humanista do século XVI, pero anacrónico no tempo de Pondal) é alleo ó espírito do resto da súa obra e tal vez responda a un proxecto anterior á súa toma de conciencia galeguista.

Carballo Calero en 1961 publicou parte da produción do autor dispersa en revistas e xornais baixo o título “Versos iñorados ou esquecidos de Eduardo Pondal”. A edición por hoxe máis completa dos versos de Pondal é a preparada por Xabier Senín en 1985 “Queixumes dos pinos e outros poemas”.

1.3. Os fundamentos da poesía de Pondal

O pensamento poético pondaliano vaise forxando progresivamente:

–A partir de realidade ambiental que o autor experimenta.

–En conexión co movemento Pancelista que se inicia en Europa dende 1700; nunha polémica internacional de certo eco Francia, Inglaterra, Irlanda, Escocia, Gales, Portugal e Galicia, todos reclaman para si a pureza primixenia do vello pobo celta.

Nesta corrente reivindicadora de pensamento mítico instálase Pondal, pero dada a nebulosa que envolvía todo o céltico, o poeta partirá de elementos máis concretos e tanxibles:

1º Coñecemento moi vivo do contorno vital propio

2º Lectura proveitosa de James MacPherson:

O escocés James MacPherson (1736-1796), mantén con grande éxito a simulación de tradutor dunha poesía celta antiga, en rigor inexistente, e así consegue dar vida a unha figura clásica que sería comparable á de Homero para a imaxinación literaria do momento (Ossián, un grande bardo celta antigo). As obras deste poeta escocés erixíronse como motivo central do sentir prerromántico europeo e, no caso Galicia, tamén no posromántico; pouco importa a efectos literarios a certificación da existencia real daquel bardo guerreiro e lendario da Escocia do século III, o certo é que o seu alento heroico impresiona a Pondal moi vivamente e marca para sempre a súa estética.

Pondal leu os poemas Ossiánicos de MacPherson na tradución francesa de Christian (1867) e asimilounas de modo sorprendente sobre todo pola similar concepción que el tiña da paisaxe: A exploración interior en contacto coa contemplación da natureza; os castros, os dolmens e as mámoas que o noso autor observa en Bergantiños é unha proba evidente que confirma en Galicia a información subministrada polos seus devanceiros. Os materiais para o seu edificio ético-estético vaillos buscar Pondal á civilización celta prelatina ou senón á grega clásica, contrapesando así o elemento sentimental romántico de MacPherson. Rexistrada a importancia dos elementos célticos e helenos na

poesía de Pondal, quizás cómpre anotar a fonte hebraica (bíblica) perfectamente asimilada polo autor nesa actitude visionaria e profética que o caracteriza.

Na obra poética de Eduardo Pondal distinguiremos dous grupos temáticos: a **poesía cívica** e a **poesía lírica**.

1.3.1. A poesía cívica

Procura a creación dunha mitoloxía que lle devolva ao pobo galego a conciencia da súa identidade como nación e mobilice unha forza colectiva que lle permita avanzar cara ao futuro. Os elementos básicos desta poesía patriótica de Pondal son: **o celtismo**, **o helenismo** e **o bardismo**.

–**O celtismo, concepción da sociedade:** está influído por historiadores como Manuel Murguía que buscan as orixes da nación galega no seu pasado celta o que lle conferiría ao pobo un carácter propio baseado no amor á terra, no lirismo e na capacidade de resistencia. O papel de Pondal é determinante na creación deste pasado mitolóxico no que salienta a figura do heroe Breogán, personificación da estirpe galega.

Pondal é un aristócrata no seu proceder. Entende a nobreza como guía e condución de Pobo. Galicia é para el a raza de Breogán, a cal ten por misión a unión dos pobos Iberoamericanos xunto con España e Portugal. A visión que nos dá da nosa terra é a dun futuro profético e digno, onde el se sente o Bardo, o aristócrata, o orientador espiritual do noso pobo escollido. Como resultado teremos na súa poesía unha visión aristocrática da sociedade, pero isto non quere dicir que se sentira afastado do pobo, todo o contrario, moitas veces, partindo das bases reais e concretas da súa terra, idealízaas, ennobreceas... etc, porque el é o guía espiritual e condutor do seu pobo para quen desexa o maior prestixio posible.

–**O helenismo:** entroncado co celtismo, os heroes pondalianos amosan unha rexa virilidade e uns valores éticos propios dos heroes da Grecia clásica.

–**O bardismo:** Pondal pensa que é ao poeta a quen lle corresponde converterse en guía do pobo escravizado. De aí que reivindique a figura do **bardo**, que era o poeta e dirixente dos antigos celtas, quen coa súa voz instruía e conducía ao pobo.

Pondal foi o Bardo da “Cova Céltica”, presidida por Murguía e na que moitos escritores facían as súas tertulias. Todos os que pertencían á mesma, xulgaban que Galicia e Breogán eran unha mesma cousa e que os celtas, só eles, constituían a base étnica do pobo galego.

Cando Pondal se interesa polos poemas Ossiánicos a influencia de MacPherson na poesía xa pasara, pero o Renacemento galego que exaltaba as orixes celtas do noso pobo, levouno a consideralas con afectividade. Atópase co problema de que Galicia non tiña unha tradición épica conservada, isto non lle acontecía a MacPherson a quen a antiga epopea irlandesa e os contos Gaélicos (**Gaélico**: nome dado ao conxunto de linguas celtas faladas en Escocia, a Illa de Man e en parte de Irlanda) lle deran abundantes nomes de heroes. Pondal inventa estes, e a

maioría deles teñen orixes toponímicas. Na súa poesía atopamos os guerreiros ao pé dos Bardos.

O bardo é un home superior, cunha grande responsabilidade e superioridade moral. Este ten unha nota característica que o diferencia de MacPherson: a melancolía. En MacPherson o bardo é respectado, é honrado polo pobo, mentres que en Pondal non é comprendido polo pobo que ama, e a quen quere erguer para que teña un futuro digno que se aproxime ao seu pasado.

Pondal sentiu a súa poesía bárdica cunha grande sinceridade e profundidade, de tal xeito que podemos dicir que é algo máis ca un discípulo de MacPherson, porque partindo deste foi capaz de crear unha fórmula propia de poesía bárdica, na que o lirismo ossiánico é contemplado só como un simple aspecto dun mundo de fantasía e beleza, e, na que a intención política de MacPherson só proporciona ao noso poeta unha base de actuación para a súa interpretación do substrato Celta.

A poesía de Pondal non é unha pura arqueolóxica, é algo máis, é unha poesía cívica guiada polo degoxo dunha vontade de superación colectiva. O bardismo de Pondal só nos pode agradar como ficción artista e non como intuición histórica con tendencias políticas, xa que se fundamenta nun erro (existencia de heroes non probada, o mesmo có Ossián de Macpherson). Algo parecido sucede coa Galicia que el nos presenta: non nos pode entusiasmar porque se fundamenta nun pasado trabucadamente recomposto. Como tampouco podemos estar de acordo en que Galicia é celta “per se”, xa que na vida dun pobo, no seu desenrolo histórico inflúen moitas culturas.

1.3.2. A poesía lírica

Desembocadura do río Anllóns

Ademais desta poesía cívico-patriótica, Pondal cultivou tamén unha poesía lírica que ten como obxectos poéticos máis frecuentes a natureza e a muller.

–**A natureza** ten unha importante presenza na obra pondaliana. É unha paisaxe áspera, representada polas gándaras, os toxos, as uces, os piñeiros, as forzas da natureza, os animais salvaxes

e que recorda a comarca de Bergantiños. Con moita frecuencia aparecen topónimos daquela terra: Dombate, Xallas, etc.

Pondal ademais de cultivar os poemas ossiánicos cultivou tamén a poesía rural, con temas populares, pero mesmo estes están elaborados baixo moldes clásicos, non ao xeito de “Cantares” de Rosalía. Esta prolonga, como xa sabemos, a poesía popular, mentres que Pondal enxerga o campo a través da súa cultura literaria. Os “Queixumes” son poesía humanística e de aí a súa pouca popularidade.

Pondal sitúase fronte á realidade de Bergantiños, da súa fauna, da súa toponimia, da súa xente, en resume, de todo a realidade que o rodeaba. El non renuncia á súa formación culta; sublima e ennobrece literariamente o mundo en que vive, de tal xeito que fundamenta na súa terra a súa obra converténdoa nunha prodixiosa poesía artística, pura e persoal, nisto reside a súa grandeza (neste aspecto Pondal cultiva a “Égloga”).

A paisaxe da súa poesía é frecuentemente a gándara (terra baixa, inculta e chea de maleza, braña) alongada do mar e o bosque, representado principalmente por piñeiros e carballos. Aparecen todos os animais que viven nesas terras. O home apenas se insinúa, a súa pegada maniféstase nos castros e nos dolmens. Ademais do bosque e a gándara, temos unha paisaxe humanizada, **terra de laboura, veiga**.

Ao pé desta e da gándara está a **mariña**, pero non atopamos nela a tenrura que hai no canto poético de Manuel Antonio. A costa cantada por Pondal é brava, onde apenas está o home. As figuras idílicas que representan o presente son: O *pegureiro*, o *mariñeiro*, o *cazador*, *mozos e mozas da aldea*, a *rapariga que baila a muiñeira*, o *bergantiñán tirando o carro de táboas...* etc. Todas figuras **idealizadas** con **liberdade**, nunha terra tranquila e campestre. Esta poesía rústica é a máis orixinal de Pondal. Nela soubo entregar o seu amor á terra e a súa nobre retórica, empregada cunha forte sinceridade, resultado así unha especie de “Égloga” culta, pero persoal (nin sentimental nin pintoresca). Na súa vexetación domina a presenza dos **pinos** que cumpren unha función bárdica. Entre as aves, o *corvo*, símbolo de independencia e liberdade e as *andoriñas*, símbolo de doxura, delicadeza e amabilidade.

—**A muller** ten na obra de Eduardo Pondal unha presenza variada e contraditoria. Dunha banda preséntaa idealizada e como un obxecto de culto, é a heroína guerreira, a fada, a serea... Nestes casos o amor aparece como un sentimento platónico e galante. Doutra banda, noutras composicións deste autor, a muller é considerada como a presa do home, un obxecto sexual, e retrátase unha virilidade primitiva e machista.

No medio da natureza viva, plasmada case en todos os seus aspectos, ten acollida a muller. Antes de falar dela temos de analizar o home, o guerreiro.

Se temos en conta que o de MacPherson é namoradizo e moito máis frouxo có guerreiro en Pondal, podemos recordar a lírica grega (dórica), onde o home é máis forte e a muller apenas conta (cousa que segue Pondal).

Aínda que o guerreiro da poesía Pondaliana está máis preto das virtudes dóricas

que de MacPherson, a muller ocupa un lugar maior que na lírica dórica. O espírito romántico influíu en Pondal chegando á idealización e culto da feminidade. Deste xeito atoparemos tipos de mulleres como:

A heroína ossiánica, a virxe guerreira, a doncela cazadora, a meniña que tanxe a arpa, a fada, as sereas, as freiras etc.

Pero cando se afasta desta contemplación estética da muller e se achega a ela, establecendo unha relación erótica, xorden dúas direccións:

Romántico-trobadoresca: Muller obxecto de idealización.

Naturalista: Predominantemente sensual, máis auténtica en Pondal. A muller é a presa do home, o obxecto de beleza e pracer, a recompensa que recibirá o guerreiro despois do seu esforzado traballo, é en suma o natural dereito do varón.

Tantos nos poemas eróticos que tratan á muller como simple obxecto de pracer, como nos que están tinguidos por unha onda de tenrura, o desexo amoroso é expresado por Pondal cunha grande valentía, orixinalidade e á vez sinceridade e honradez, xa que se avén á súa concepción da vida onde o heroe non é sentimental.

1.4. A lingua

Pondal desexaba plasmar nos seus versos unha lingua que respondera ao tipo nobre e culto da poesía que trataba. Por iso emprega cultismos latinizantes ou helenizantes. Procura unha maior enxebreza nos seus vocábulos, facendo unha selección dos mesmos, rexida por un criterio eufónico.

Trazos:

- Utiliza moito as palabras esdrúxulas: Brétema, ínclito, cómaro, etc.
- Abundan os adxectivos en -al; lanzal, longal, xogoral.
- A lingua empregada por Pondal é a de Bergantiños, mais é unha lingua elevada á categoría literaria, polo seu tratamento dos cultismos.
- Características Morfolóxicas:
  1. Os plurais das palabras rematadas en “-n”, forman o mesmo engadindo “-s”: Corazóns
  2. As agudas rematadas en “-l”, fan o plural en “-es”, coma no castelán.
  3. Predominan formas de tipo de verdá, vaguedá, no lugar de verdade ou vaguedade.
  4. O sufixo latino “-tionem” resólveo en “-zón”, ás veces en -ción: Conduzón
  5. Utiliza o ditongo “ui” por “oi”: Nuíte.
  6. As terceiras persoas do perfecto dos verbo da 2ª e 3ª conxugación rematan en “-io”.

1.5. Métrica

A súa preocupación era conseguir un léxico enxebre, un galego literario e non uns esquemas métricos difíciles e de complicadas rimas. Utiliza como versos básicos, oito, sete, seis e cinco sílabas. Nos de arte maior manexa os de dez e once sílabas, pero con menos continuidade cós anteriores. O decasílabo aparece, ás veces, partido en Hemistiquios (dúas partes, mediante unha cesura). Como versos complementarios, dez, once, doce e catorce sílabas. Dentro das súas combinacións, as máis importantes son as que teñen como base o verso de oito, combinación innovada por Rosalía e da que Pondal se sentiría influído. Pero mentres neste o verso longo é un auxiliar do octosílabo, non gardando proporción na combinación, en Rosalía os dous metros gardan, nalgúñas estrofas, un perfecto equilibrio.

Na medida do verso é frecuente a diérese, que constitúe na poesía pondaliana un trazo característico. Tamén é frecuente a sinérese. Utiliza, ás veces, palabras que conservan o “s” líquido.

En canto á rima prefere a asonante. A rima aguda, preferida por Pondal, e a técnica de interrupción momentánea do ritmo, para subliñar o final dun período, chegan a ser un trazo característico na súa obra.

1.6. Estilo

- A. Introduce procedementos propios da épica Homérica como: Símil e manexo de epítetos, sendo o máis empregado: **Garrido**, aplicado ó corpo, espírito, cousas e persoas. Expresa nel a luminosidade dos obxectos poéticos inmersos nun mundo cheo de beleza e maxestuosidade. **Lanzal** (introducido por el na Literatura galega), chega a adquirir unha valoración case mística.
- B. Moitas veces o epíteto substitúe ao nome que cualifica. (Pinos: Rumorosos), (Bardo: Sublimado), (Laxe: Areosa).
- C. Utiliza o artigo determinado singular no lugar do plural e do indeterminado, expresando así un mundo máis íntimo, concreto e próximo.
- D. O diminutivo é apenas empregado por Pondal, nota característica que o diferencia do resto dos poetas do XIX. Esta escaseza de diminutivos é xustificable, xa que os valores que el pretendía non eran o popular e o tenro, senón o enérxico e o nobre.
- E. Outra característica da solemnidade clásica do noso poeta é o “Litotes”, frecuente tamén en autores clásicos (recurso polo cal un concepto se expresa pola negación do seu contrario). Ex., non é bo por é malo

2. Manuel Curros Enríquez

2.1. A súa vida

Naceu na vilá ourensá de Celanova no ano 1851, fillo dun notario de carácter autoritario con quen tivo unha relación conflitiva. Moi novo marcha a Madrid onde milita na ideoloxía republicano-progresista e traballa como xornalista. A súa primeira composición en galego é a célebre “Cantiga” que data do ano 1869, cando Curros está cursando estudos de dereito. No ano 1875 participa na fundación da sociedade Galicia Literaria que elixe como presidente a Francisco Añón.

Dáse a coñecer como poeta galego no ano 1877 ao gañar en Ourense un certame literario no que se premiaban as tres mellores composicións sobre un costume, unha lenda tradicional e un tipo galegos. Os poemas premiados foron “Unha boda en Einibó”, “A virxe de Cristal” e “O gueiteiro”, escritos os tres por Curros.

Instalado como funcionario en Ourense, no ano 1888 publica o seu libro *Aires da miña terra* que é denunciado polo bispo de Ourense por considerar que nel se ridiculizan varios dogmas da relixión católica. Por mor desta denuncia o autor é procesado, condenado e máis tarde absolto pola Audiencia da Coruña.

Destituído no seu posto de funcionario, decide volver a Madrid onde continúa o labor de xornalista. No ano 1888 publica a súa obra *O divino sainete*, libro satírico no que critica á Igrexa e a diversas institucións e persoeiros da época e que lle ocasionou ao seu autor moitos desgustos.

No ano 1884 emigra a Cuba e fixa a súa residencia na Habana onde traballa como xornalista e se posiciona a favor das reivindicacións dos cubanos en contra do goberno de Madrid. Dende Cuba participa activamente na creación da Real Academia Galega.

Morto na Habana no ano 1908, os seus restos foron trasladados posteriormente a Galicia e enterrados na Coruña nun acto no que participaron máis de 40.000 persoas.

Manuel Curros Enríquez é considerado o poeta cívico por excelencia, un loitador que pon a súa vida e a súa obra ao servizo das ideas e en contra de toda caste de inxustiza. É un home de firmes convicións e exemplar combatividade que mesmo lle ocasionaron moitos problemas persoais. Pero Curros gozou en vida dunha gran popularidade e estima e foi obxecto de multitudinarias homenaxes.

2.2. A súa obra

2.2.1. Aires da miña terra (1880)

Foi o libro galego máis lido do seu tempo. É unha obra claramente aliada coa causa dos oprimidos dende unha posición galeguista, progresista e republicana. Nela pódense atopar tres liñas temáticas:

–**A social**, con poemas comprometidos nos que denuncia a miseria e a marxinação do pobo galego e manifesta o seu posicionamento, como persoa e como poeta, na loita contra a inxustiza. Quizais o aspecto máis escandaloso para os seus contemporáneos foi o anticlericalismo e a denuncia que fai da Igrexa e da súa doutrina social, que sempre estaba de parte dos poderosos.

–**A intimista**, ademais desta poesía comprometida socialmente, Curros tamén escribiu poemas nos que cultiva un lirismo íntimo e subxectivo como por exemplo o titulado “¡Ai!”, no que expresa a dor pola morte dun fillo seu, ou a elexía “Na morte da miña nai” tamén referido a un acontecemento de carácter persoal.

A casa de Manuel Curros Enríquez

–**A costumista**, temática á que corresponden os tres poemas premiados no certame de Ourense de 1877: “Unha boda en Einibó”, “A Virxe de Cristal” e “O gueiteiro”. O segundo destes poemas, “A Virxe de Cristal”, está baseado nunha lenda que Curros lle escoitara contar á súa nai e é un extenso poema narrativo, de máis de 1000 versos, no que se conta a prodixiosa aparición da imaxe da Virxe que deu lugar a unha devoción popular que aínda hoxe se conserva.

Pódenos resultar sorprendente que un home de decididas convicións ideolóxicas toque un tema deste tipo. Non é o propio Curros quen fala en “A Virxe do Cristal”, é a historia contada dende o punto de vista do narrador que pensa e fala coma o resto dos personaxes, é dicir, un labrego como eles.

Os axentes da lenda son Martiño e Rosa, criados dun nobre galego do século XVII. A felicidade destes namorados é turbada por un terceiro personaxe, Xan de Ventraces. Martiño, cego de ciúmess, rifa coa prometida. Rosa, apesurada pola calumnia, rézalle á virxe e esta aparéceselle en soños para consolala. Ao día

seguinte cae un raio do ceo e nel un cristal coa imaxe da virxe dentro. Martiño topa o cristal pero non lle fai caso. Rosa dá tamén co cristal e a virxe fálalle, dicindo que vén, enviada por Deus, para testificar a súa pureza. Rosa profesa nun convento e Martiño víngase de Xan. A narración remata coa morte de Martiño en Allariz, unha noite de nevada, ao pé do convento onde está Rosa.

Distribución por capítulos:

1. Descrición. O val de Vilanova. O castelo. A vila.
2. Cronografía, presentación dos personaxes
3. Comeza a narración. Axiña é abandonada e substituída pola forma dramática. O diálogo é rápido e moi realista. Os interlocutores utilizan unha linguaxe directa, ruda, pero que dá un vigor notable á escena.
4. Segundo grande momento do poema. Rosiña, soa, sofre as súas coitas (penas). O narrador preséntanola en versos alexandrinos, que introducen un novo elemento: a tenrura.
5. Vólvese de novo ao diálogo entre Martiño e Xan de Ventraces. A lingua é realista. Rematado o diálogo vólvese á narración.
6. Faise un monólogo por parte de Rosiña. Curros emprega unha técnica como de diálogo telefónico para conseguir un novo efecto: centrar o drama na alma de Rosiña.
7. Descrición das festas con que se celebra o milagre. Sermón do abade de Vilanova e derradeiro diálogo entre Martiño e Rosa.
8. Desafío de Martiño e Xan.
9. Nárrase o asombro da xente que contempla a lingua de Xan. Fin de Martiño e do poema.
10. O narrador recupera a súa personalidade currosián. Despídese dos lectores, empregando un estilo sinxelo.

2.2.2. O Divino Sainete (1888)

Este libro foi considerado por Curros a súa mellor obra, pero tivo unha fría acollida por parte da prensa, temerosa de se inimizar coa xerarquía eclesiástica.

O Divino Sainete é unha parodia do libro de Dante *A Divina comedia* da que toma título e estrutura. O libro preséntanos ao propio Curros viaxando na compañía do espírito de Francisco Añón nunha peregrinación a Roma para participar no xubileu do pontífice León XIII. A viaxe faise nun tren de sete vagóns, cada un deles simboliza un dos sete pecados capitais e nos que van atopando unha serie de persoeiros representativos da Igrexa e das institucións da época. Utilizando o ton satírico con gran mestría, así como o humor sarcástico e a caricatura, Curros fai a crítica das institucións e ridiculiza os seus inimigos persoais e literarios.

2.3. Lingua

Curros posuía unha sorprendente riqueza de léxico, un dominio grande dos xiros

enxebres e un evidente amor á nosa fala. Sen o cal non se sentiría obrigado a realizar o esforzo que fixo para escribir nun bo galego. A súa lingua é totalmente popular e viva, procurando a máxima riqueza e a máxima enxebreza. El non pretendeu utilizar unha lingua poética afastada da fala usual; podemos dicir por tanto que o seu galego é o de Celanova, tanto no léxico como na morfoloxía.

Características máis destacadas:

En contraposición con Rosalía, a súa grafía non rexistra nunca o fenómeno do seseo de non ser o son final dunha palabra monosílaba (lus-luz, crus-cruz, ves-vez). Aparece ás veces o “i” epentético -de apoio- (ceio-ceo, aínda que o normal é a ausencia del). A conxunción copulativa “e” transfórmase en “i” diante dunha vocal. No tratamento dos cultismos, a tendencia de Curros é a ruralización (achegalos á lingua do pobo). Ás veces, o seu instinto idiomático fai que os cambios fonéticos sexan correctos, pero outras veces a súa falta de coñecementos filolóxicos lévaos a falsas analoxías, que o conducen a formas trabucadas (apocalíutico-apocalíptico, hourizonte-horizonte).

2.4. Estilo

Os procedementos retóricos véñenlle a miúdo da asimilación de formas da linguaxe figurada que se atopa xa incorporada na fala popular. Outras veces trátase de métodos que proveñen da preceptiva romántica; tamén son frecuentes palabras coas que se expresan certas comparacións nas que, contra a retórica escolar tradicional, o termo de comparación, a instancia ideal, pertence a un mundo máis familiar, menos elevado, que o obxecto propio da comparación. Ás veces, tamén segue unha liña de grandiosidade que consiste no ennobrecemento da realidade mediante a súa idealización, así por exemplo é frecuente a elevación metafórica do natural ou profano ao sobrenatural (-a locomotora parece *unha nosa señora de ferro*-, -o galego é *o cristo das linguas*-)

2.5. Métrica

Carece de orixinalidade, dado que aceptou os metros e as formas estróficas vixentes na época (romanticismo e realismo). As combinacións de versos que utiliza son as xeralmente admitidas. Utilizou así mesmo ritmos de muiñeira baseados, non no isosilabismo, senón na persistencia de catro sílabas tónicas a carón das que se pode agrupar un número variable de sílabas átonas.

Pódese dicir que, en maior ou menor medida, todas as combinacións métricas de Curros eran coñecidas na literatura castelá.

Os versos que Curros manexa como metros básicos, é dicir, usados só ou en combinación con outros son: hexasílabo, heptasílabo, octosílabo, decasílabo, hendecasílabo, dodecasílabo e alexandrino. O pentasílabo, tetrasílabo e trisílabo son usados só como versos auxiliares.

3. Outros autores poéticos do Rexurdimento

Aínda que non tiveron a orixinalidade de Eduardo Pondal, Rosalía de Castro e Curros Enríquez, houbo outros poetas, contemporáneos ou posteriores a aqueles, que foron os seus continuadores no labor de recuperación do noso idioma e da nosa cultura. Entre eles, pódense distinguir dúas correntes: unha máis orientada cara á poesía de contido social, na liña marcada por Rosalía e, sobre todo, por Curros; a outra corrente, máis interesada pola depuración estilística, seguía o camiño iniciado por Pondal.

Na corrente da **poesía de contido social** destacan dous autores:

–**Valentín Lamas Carvajal** naceu en Ourense en 1849. Quedou cego moi novo, pero iso non lle impediu dedicarse ao xornalismo, á prosa e á poesía. Escribiu os seguintes libros poéticos: *Espiñas, follas e frores. Ramiño primeiro* (1875); *Espiñas, follas e frores. Ramiño segundo* (1876); *Saudades gallegas* (1880) e *A musa das aldeas* (1890). Os seus poemas son tradicionais e neles predominan as formas populares, xa que Lamas pretendía facer unha reivindicación social que chegase a todos os receptores. A crítica social centrada nos labregos, o costumismo, o patriotismo galeguista e o suave anticlericalismo constitúen o centro temático da súa poesía. Morreu en 1906.

–**Manuel Leiras Pulpeiro** naceu en Mondoñedo en 1854 e morreu en 1912. Publicou un só libro *Cantares gallegos* (1911), colección de cantigas feitas imitando as populares. Os seus poemas, que demostran un gran dominio lingüístico, tratan fundamentalmente de tres temas: a sátira anticlerical, o costumismo e o patriotismo. Despois da súa morte editáronse as súas *Obras completas* (1930), que recompilan numerosas composicións publicadas en diversos xornais e revistas.

Na corrente da **poesía estilista** cabe destacar os seguintes autores:

–**Evaristo Martelo Paumán** naceu na Coruña en 1853 no seo dunha familia pobre, asistía ao parladoiro da *Cova Céltica* e morreu en 1928 na súa cidade natal. O seu bardismo aparece plasmado nunha poesía tradicional, que tiña como mundo ideal o medieval en vez do celta, xa que era de ideoloxía carlista. O seu libro fundamental é *Líricas gallegas* (1894), de carácter patriótico, no que loa a Pondal e ataca aos poetastros galegos coetáneos que estragaban o idioma.

–**Florencio Vaamonde Lores** naceu en Ouces (A Coruña) en 1860 e morreu na Coruña en 1925. Escribiu obras de carácter lírico –*Mágoas* (1901) e *Follas ao vento* (1919)– e o poema épico *Os Calaicos* (1894). Neste último móstrase como continuador de Pondal e de *Os Lusíadas* e resume a historia de Galicia cun ton clásico.

–**Manuel Lugrís Freire** naceu en Sada (A Coruña) en 1863. O seu primeiro libro *Soidades* (1894) publicouno en Cuba, a onde emigrara aos vinte anos. Alí tamén fundou o primeiro xornal de América escrito en lingua galega: *A gaita gallega* (1885-1889). Outros libros seus son: *Noitebras* (1901); *Versos de loita* (1919), no cal aparecen ritmos modernistas; e *Ardencias* (1927), recompilación das mellores composicións anteriores e que ten unha forte influencia de Cabanillas. Así e todo, Pondal é un referente moi importante da súa poesía e por iso usa un galego culto superador do galego falado da súa comarca. Foi fundador e presidente da Real Academia Galega e en consonancia coa defensa do idioma pronunciou discursos políticos en galego cando era membro de Solidaridad Gallega. Participou na redacción do Estatuto de Autonomía de Galicia. Morreu na Coruña en 1940.

4. A prosa e o teatro do Rexurdimento

4.1. A prosa

A prosa naceu limitada polo realismo no que tivo que se desenvolver. Á parte de Rosalía, de quen se publicou postumamente *Conto gallego*, podemos destacar os seguintes autores:

–**Marcial Valladares** (1821-1903) escribiu contos en xornais e *Maxina ou a filla espúrea* (1880), primeira novela en galego. Narra a historia de Otilia quen, tras ser magnetizada e violada durante un baile de máscaras, da a luz a Maxina, que será criada por unha parella de labregos que a rescatan da inclusa. A novela remata cun final

sorprendente: Otilia, despois de casar co seu antigo noivo (Salvio), vólvese louca de repente.

–**Antonio López Ferreiro** (1837-1910) foi cóengo e arquivista da catedral de Santiago e partidario do carlismo. A súa primeira novela, ambientada no século XVI e titulada *A tecedeira de Bonaval* (1894), é a máis interesante. É unha novela urbana na cal Compostela é a protagonista. Escribiu tamén *O castelo de Pambre* (1895) e *O niño de pombas* (1905).

–**Lamas Carvajal** é o autor do *best-seller* da literatura galega do XIX: *O catecismo do labrego* (1889), parodia do *Catecismo de la doctrina cristiana* do padre Astete, no cal se denuncia a dura vida dos labregos asoballados polos poderes políticos e económicos. Lamas destacou ademais no campo periodístico, xa que foi o artífice do periódico humorístico quincenal *O tío Marcos da Portela* (1876-1889). O seu labor prosístico complétase cunha colección de cadros de costumes titulada *Gallegada. Tradicións, costumes, tipos e contos da terriña* (1887).

–**Heracleo Pérez Placer** naceu en Ourense en 1836 e morreu por volta de 1930. Publicou tres libros de contos realistas: *Contos, lendas e tradicións de Galicia* (1891), *Contos da terriña* (1895) e *Beira do lar* (1901). Rompe coas formas do conto tradicional, xa que moitas veces estrutura a materia narrativa con novas técnicas, como o monólogo interior e o diálogo sen respostas, que anticipan a Blanco Amor. A caracterización psicolóxica dos personaxes é profunda e faina a través da fala real. Escribiu unha novela de amor titulada *Predicción* (1889).

–**Francisco Álvarez de Nóvoa** (Granada, 1873-Ourense, 1936) usa un léxico rico, que incorpora moitas palabras mariñeiras. Os seus contos publicounos baixo o título *Pé das Burgas* (1896), libro no cal trata temas máis universais cós repetidos motivos costumistas de ambiente rural. A súa máis grande habilidade reside na descrición, pois antes ca contar unha acción, crea un ambiente; así, é o primeiro que describe as casas e os xardíns burgueses. En troques, era tradicional nas técnicas narrativas. De menor interese resulta *Beira o Barbaña (Paisaxes)*.

4.2 O teatro

No século XIX non se pode dicir que haxa un teatro en galego; soamente contra finais de século aparecen timidamente obras de carácter histórico ou

costumista. A primeira peza de teatro do Rexurdimento é *A fonte do xuramento* (1882) de **Francisco María de la Iglesia**, que trata o tema do castigo dun mozo forasteiro que seduce a unha moza da aldea. **Galo Salinas** desenvolveu un traballo moi intenso en favor do teatro galego coa creación da **Escola Rexional de Declamación**. Por último, **Lugrís Freire** é autor dunha ampla produción dramática de carácter social, entre a que destaca a primeira peza de teatro galego en prosa, titulada *A ponte* (1903).